

Rudi
Rizman

Prisluhnimo tudi skepsi

Prevzela me je skušnjava, da »odgovorim« na vsa vprašanja, ki so se zapisala Cirilu Zlobcu in ki ljudi, ki si jih je izbral, če prav razumem, sploh ni hotel obremeniti, da se mu oddolžijo s kakšnimi večno veljavnimi odgovori. Sploh pa je v tem času, ki je nabreknen z malimi in velikimi dogodki in dogajalnji, intelektualna skepsa še vedno upravičena, čeprav nas ta čas bolj kot kadarkoli prej nadlegujejo v različne barve oblečeni trgovci z resnicami, za katere nam niti ni potrebno ne vem kako globoko poseči v žep. Bolj se mi zdi zato produktivno akumuliranje pravih vprašanj, ki pa po naravi stvari niti niso tako daleč od odgovorov, še več, z njihovo pomočjo si k njim utiramo pot k razumnemu cilju.

Če na tem koncu sveta še ni mogoče govoriti o »koncu zgodovine«, potem smo za dokončno politično osamosvojitve Slovenije upravičeni uporabiti pridev, da pomeni zgodovinsko dejanje, tj. bistveno novo situacijo, v kateri so se znašli državljani Slovenije, in sicer tako individualno kot kolektivno – kot člani mednarodno priznane in pripoznane politične skupnosti. Vsekakor bo ta dogodek, ki ni kar tako in ga ne doživi vsaka generacija, še dolgo hranil evforična razpoloženja in ta prevajal v najrazličnejše politične identitete, ki v slovenski osamosvojitvi ne bodo videle v prvi vrsti priložnosti za pomnoževanje človeka dostojnih perspektiv njegovega žitja in sožitja, temveč raje priložnost, kako začasno, če že ne trajneje živeti od take enkratne priložnosti, ne da bi se enakopravno preizkusili v negotovih merjenjih kvalitete v znotrajnacionalnem in kaj šele v mednarodnem (evropskem) prostoru. Soočali se bomo ali pa se že z izolacionizmom, ki ni prinašal kaj dobrega velikim državam, in moremo zato sklepati, da bi bile z njim še bolj onesrečene majhne države.

Izolacionistična ravnanja pozabljajo, da je bila slovenska zgodba tudi sama vpeta v tok emancipacijskih vrenj v Evropi in drugod po svetu, ki terjajo enkrat nacionalno državo, drugič pa se omejuje bolj na regionalne zahteve, kulturno avtonomijo ali pa gre nasploh za upor proti neživiljenjski centralizaciji. Slovenski, pa še marsikateri drug primer upora bi bilo vse preveč preprosto razlagati kot primer (samo) upora proti avtoritarni polstoletni ideologiji enega ideološkega kopita. V integrirajoči se Evropi se bomo morali naučiti ne le novega političnega diskurza pri obrambi svojih interesov in nacionalne individualitete, temveč bodo tudi forme njenega ogrožanja bistveno drugačne, največkrat bodo celo zavite v celofan demokracije. Izkušnje, ki jih imajo v tem pogledu Slovenci v zamejstvu, še nismo vzeli dovolj resno, sociološko pa ostajajo sploh nerefektirane. Nova slovenska politika si bo morala zato v Evropi poiskati zaveznike, tj. etnične skupine, in kulturne in politične subjekte, ki nas ne bojo razumeli v prvi vrsti zaradi samaritanskih razlogov, temveč zato, ker bodo zaradi svojega podobnega strukturnega položaja zainteresirani razumeti naš jezik.

Takšni premisleki nas nagovarjajo k temu, da je pojem Evrope pri nas velikokrat preveč lahkotno izgovorjena beseda, ne da bi se njeni verbalni ujetniki zavedali, da se za njo v resnici skriva njim še neznana velikanska

kompleksnost, pluralne nacionalne in etnične usode, življenjske filozofije, različni znotrajcivilizacijski diskurzi in neenake ekonomske ravni. Vse dosežaj znane ideologije so si doslej polomile zobe, ko so ponujale »zadnje« in dokončne odgovore za Evropo in zaradi njene teže ne brez vidnih posledic tudi za preostali svet. Za ideologije danes ne moremo z gotovostjo reči, da pripadajo preteklosti, vseeno pa si dovoljujemo tvegati oceno, da te v konstituiranju nove pluralne in kompleksne evropske identitete prav gotovo ne bodo več imele tiste vloge, ki jim jo je usoda namenjala v preteklosti. Ko ugotavljamo, da ideologije kot take izgubljajo svojo moč nad zgodovino in v njej – v tem pogledu je dosti inventivna paradigma o »koncu ideologij« in morebiti tudi o »koncu zgodovine« – pa še posebej v slovenskem primeru ne bi bilo dobro oz. ne bi imelo pravega racionalnega opravičila ignoriranje prvih znamenj negativnih učinkov transformiranih ideologij na družbene procese, ki se z različno intenzivnostjo odvijajo v posamičnih evropskih, še posebej z nacionalizmom prebujenih ali celo novo nastalih držav.

Vzpostavitev nacionalne države sama po sebi ni še nikomur in nikoli podarila višje razvite forme civilizacijskega sožitja. Če med državljani ni dovolj velike zavzetosti za javne zadeve, če noče kritično število državljanov tvegati in se v skrajnem primeru tudi žrtvovati, ostane prihodnost demokracije v skrajno negotovih rokah. Predaleč bi nas pripeljalo razpravljanje o tem, kakšni so pravi družbeni pogoji za obstoj polnokrvne demokracije oz. pod katerimi pogoji se ta na določeno družbeno telo sploh ne »prime«. Z izjemo univerzalnega načela demokracije demokracija pač ni uvozno ali izvozno blago, ki ga mora kaka za to voljna družbena skupnost le še konsumirati. Bistvo vsake prave demokracije je zvezano z njeno permanentno reinvenčijo, s stalnimi dokazili državljanske zavzetosti in nenarejenega spoštovanja človekovih pravic. Vseh teh dobrih lastnosti državljani ne pridobijo s samim rojstvom, torej ne gre za prirojene lastnosti, temveč za pridobivanje lastnosti, pri čemer je sama demokracija vzgojni proces. Vendar pri tem ne bi priporočal, da (katerikoli) obstoječi oblasti dopustimo, da prevzamejo vlogo učitelja, ker jih skušnjava kaj hitro pripravi do tega, da si pri teh zadevah prilastijo vlogo nadučitelja.

Problemi ekonomskega in civilizacijskega preživetja, ki pretresajo svet na koncu tega stoletja, pravzaprav tisočletja, niso neznanj Evropi in prav gotovo ne bodo obšli tudi Slovenije. Obe dominantni ideologiji, ki ju je Evropa izvozila v širši svet, se tam nista »prijeli« na način, ki bi zbujal zadovoljstvo. Totalitarni ideologiji, ki sta pred več kot pol stoletja začeli onesrečevati evropske narode, je Evropa izvozila tudi na svojo periferijo – ali je tukaj naše bolj ali manj večno mesto? – in še naprej v zunajevropski prostor, kjer so bile posledice prav tako razdiralne in nemara zvezane še z bolj dolgotrajnimi učinki. Izvirni greh obeh totalitarnih doktrin je bilo slepo drvenje za čimvečjo ekspanzijo geografskega prostora in grabežljivim vsesavanjem vedno večjega števila človeških usod v že zdavnaj natrpano politično posodo. Tega z vso zanesljivostjo sicer ne moremo vedeti, vendar smemo upati, da je današnja Evropa v vsakem primeru že cepljena proti možnosti ponovitev skrajnih totalitarnih vzorcev. Vendar nas to dejstvo, Slovence in manjše narode v Evropi še posebej, sploh ne bi smelo zapeljati v pretirani optimizem: zgodovina se je mogla vedno pohvaliti s presenečenji in si zato ni brez dokazil zaslužila prideva, da zna biti ali da je celo po definiciji zvijačna. Na tem mestu moramo opozoriti le na eno takih možnosti, tj., da si novi vzorci nadvlade (temu danes z drugimi besedami raje

»nevtralnno« rečejo »proizvajanje soglasja«) v odnosih med ekonomsko neenakomerno razvitimi državami preprosto vzamejo in diktirajo svoja pravila igre manj močnim – siromašnejšim. Če se sčasoma ekonomska premoč naseli še v ideološko-vrednostni in politični diskurz, se bojim, da utegne kakemu našemu prevladujočemu evro-optimizmu poiti sapa.

Slovenci bi morali zato že danes vsaj prislunhiti tistim skeptičnim glasovom, ki ne sprejemajo kar tjavendan vseh evropskih integracijskih pobud, za katerimi se v nekaterih primerih skrivajo tudi povsem sebični interesi posameznih »zgodovinskih nacionalnih držav, njihova čista sla po dominaciji in distinktivnimi (etničnimi, nacionalnimi, kulturnimi) kolektivitetami. Če tak negativen scenarij evropskega razvoja kljub vsemu ne bo ugledal belega dne, se bomo za to lahko zahvalili prav skeptični čuječnosti nad pobudami, ki bodo evropskost malodane spremenili v ideološko normo.

Imeti svojo državo pomeni, da nase prevzemamo tudi vsa tista tveganja, s katerimi smo se dosedaj prej ko ne srečevali posredno, v našo srečo ali pa tudi nesrečo jih je prestregal politični in državni okvir, ki je bil dosti širši od današnjega. Skupaj z drugimi v bolj ali manj oddaljenem mednarodnem okolju se bomo morali soočiti s paradoksi tega stoletja, vendar bomo to morali narediti še prej sami – začeti pri sebi. Predvsem mislimo tu na velike probleme, ki so na eni strani povezani z ekološkim uničevanjem, absurdi potrošništva, avtoritarnimi skominami države in njenih političnih elit in na drugi z drugo stranjo ambivalentnosti tega stoletja, ki je prinesla velikanski napredek v tehnologiji, znanosti in predvsem v človekovih pravicah.

Integracijski imperativi v širšem in ožjem mednarodnem okolju postavljajo pred Slovence in slovensko družbo star sociološki problem: kaj drži to konkretno družbo skupaj? Platon je v enem svojih temeljnih del omenil dva možna tipa integracije. Pri prvem ohranja družbo skupaj tako ali drugače komponirana prisila vladajoče skupine, ki se v skrajnem primeru zateče tudi k uporabi avtoritarnih (nasilnih) sredstev. Nas seveda bolj zanima drug tip družbene integracije, ki temelji na skupnem vrednostnem sistemu in družbeni pogodbi oz. konsenzu med pluralnimi družbenimi manjšinami. Vendar se v tej zvezi takoj zastavlja vprašanje, ki se mu ne moremo in se mu niti ne bi bilo dobro izogniti, to pa je: ali razpolagamo z modernimi političnimi alternativami, s politiki in ustrezno politično mentaliteto vred, ki se zavedajo, da s starimi paradigami družbenega razvoja ni več kaj početi? Da so take dosedaj »svete« kategorije, kot so to bile normativni red, nacionalna država in megaideološke naprave, izgubile svoj osrednji pomen in da je treba tem novim dejstvom prilagoditi ne le bolj ambiciozni, ampak tudi že vsakodneven političen jezik. Namesto razrednega boja in vsakovrstnih drugih ideoloških obrazcev osvajanj in nazadnje popolne polastitve širših družbenih skupin govorijo sodobni družboslovni teoretiki (Habermas, Luhman, Lyotard in drugi) o razsrediščenju dosedanje razvojne strategije, ki ponuja tudi na nacionalno državo drugačen pogled od dosedanjega – raje instrumentalnega v nasprotju z njenimi fundamentalističnimi izvedbami, ki so pri nas, žal, še tako v modi.